

УДК 331.101.262:330.8

О. В. Стефанишин

Львівський національний університет ім. Івана Франка

ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ І ФІНАНСОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЙОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджуються основні теоретичні підходи до визначення сутності людського потенціалу. Уперше обґрунтовано зміст і структуру людського інтелектуального потенціалу економіки України та необхідність фінансового стимулювання його розвитку.

Людський потенціал, людський капітал, людський інтелектуальний потенціал, соціальний капітал, духовно-інформаційний потенціал, постіндустріальне суспільство, фінансове стимулювання

XXI століття характеризується якісно вищим рівнем розвитку економічної теорії, що пов'язано з переходом людства до інформаційної стадії цивілізаційного прогресу. У зв'язку з тим одним із шляхів стабілізації української економіки, забезпечення її інноваційного поступу як першооснови побудови інформаційної економіки стає якісне оновлення теорії людського потенціалу та необхідність фінансового стимулювання його розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблем розвитку людського потенціалу в Україні свідчить, що цій темі присвячено наукові праці В. Антонюк, Д. Богині, В. Гейця, М. Долішнього, С. Злупка, А. Чухна, С. Вовканича, Е. Лібанової, О. Грішної, С. Трубича, Л. Шевченко та ін. Однак у багатьох з них недостатня увага приділена визначенню сутності людського потенціалу постіндустріальної економіки та фінансовому стимулюванню його розвитку.

Метою нашого дослідження є аналіз на основі принципів системного підходу сутності людського потенціалу, визначення його структури в контексті глобалізації та необхідності фінансового стимулювання розвитку.

Характерні для постіндустріального (інформаційного) суспільства такі ознаки, як широка інтелектуалізація виробництва, інформація як базовий фактор суспільного виробництва, істотне підвищення продуктивності праці, переважання сфери послуг над матеріальним виробництвом, нематеріальні інтереси в основному забезпечують процес цивілізаційного розвитку. Звідси універсальність, комплексність сучасної науково-технологічної революції змінює зміст праці. Це, відповідно, передбачає зміни в структурі та якості людського потенціалу: зменшення можливостей підвищення ефективності праці завдяки фізичним властивостям людини та залученню інтелектуально-творчих здібностей, які пов'язані з її майстерністю, освітою, професійною підготовкою, системою духовних інтересів, соціальної взаємодії тощо. Особистість людини стає одним з найважливіших складників людського потенціалу і національного багатства України.

Традиційні фактори виробництва не зникли в національній економіці України, вони стали другорядними. Ці ресурси можна використовувати без особливих витрат праці, якщо є необхідні знання. Звідси науковець А. Філіпенко виокремлює такі головні ознаки інформаційної економіки, як широка інтелектуалізація виробництва, пріоритетний розвиток науки, складної розумової праці [5, с. 14].

Отже, сучасному суспільству властиві риси «аграрної», «індустріальної», а також «інформаційної» економік. З огляду на це, вважаємо, що людський потенціал української економіки повинен охоплювати працю економічно активного населення традиційних сфер виробництва (сільське господарство, промисловість) і сфери послуг персонального характеру (освіта, охорона здоров'я, страхування життя та ін.), доступ до яких мають працівники виробничих галузей, а також і нового сектора зайнятості — розвиток та обслуговування інформаційно-комунікаційних технологій. Попит на знання і навички працівників цієї сфери зростає внаслідок удосконалення засобів комунікації, які забезпечують доступність, а крім того, і їх поширення.

Зміни в структурі зайнятості вітчизняної економіки та характері праці трансформують систему цінностей людей, переорієнтовуючи їх із зовнішніх на внутрішні, з матеріальних на нематеріальні. Новий зміст технологічної основи — інформаційно-комунікаційні технології, що вимагають висококваліфікованих працівників, тобто застосування більш складної, інноваційної, творчої праці, а значить, інтелектуальної.

Інтелектуальний потенціал суспільства — це можливості, що надані інтелектуальними ресурсами в певний час і в майбутньому, які створені людським і (або) машинним (штучним) інтелектом, і можуть бути використані для досягнення певної мети, хоча такі можливості не завжди будуть зреалізовані [6].

Таким чином, варто розмежовувати як людський інтелектуальний потенціал, який є складовою людського потенціалу суспільства, так і штучний (машинний). У дослідженні ми зосереджуємо увагу на аналізі людського інтелектуального потенціалу — як важливий складовий людського потенціалу економіки України. Гносеологічно інтелектуальний потенціал означає можливості досягнення мети, а інтелектуальний капітал — засіб її досягнення. Вважаємо за необхідне вирізняти два підходи до визначення людського інтелектуального потенціалу: структурний (найбільше поширений) і функціонально-структурний.

Структуру людського інтелектуального потенціалу економіки України, на наш погляд, можна визначити як єдність людського потенціалу, але творчих, а не економічних індивідів (властиве індустріальному суспільству), духовно-інформаційного та соціального потенціалів. На думку автора, людський потенціал творчих індивідів — це сукупність природних, розумових і творчих здібностей, умінь, здоров'я індивідів, які використовуються для відтворення особистостей і суспільного розвитку.

В інформаційному суспільстві жива людська особистість щораз менше стає носієм людського капіталу і дедалі більше носієм людських інформацій-

них ресурсів [2, с. 21]. Завдяки збереженню мовної, культурної, наукової та іншої ідентичності створюються умови для творчої реалізації кожною людиною своїх інтелектуальних потенцій, тобто інтелектуального капіталу. На збільшення потреби в підвищенні духовної культури індивідів при переході до інформаційного суспільства вказує і Л. Мельник. Це зумовлено, на його думку, зростанням масштабів технічної могутності суспільства, його інформаційної уразливості, індивідуалізації особистості тощо [28, с.108–109].

Науковець С. Вовканич об'єднує компоненту «духовність» людини з інтелектуальним потенціалом суспільства і визначає її як «духовно-інтелектуальний потенціал» [1, с. 55–56]. Вважаємо, що духовно-інформаційна складова повинна функціонувати окремо, оскільки її роль особливо зростає в інформаційній економіці. Духовно-інформаційний потенціал автор визначає як сукупність звичаїв, цінностей і норм, що дають змогу на теоретичному рівні застосовувати знання, відомості, факти, залежності між ними для ефективного соціально-економічного розвитку суспільства.

Наступною складовою людського інтелектуального потенціалу української економіки є соціальний потенціал. Поділяємо думку вчених, що соціальний потенціал індивідів — це інтегральний показник нереалізованих можливостей змін соціальної дійсності [4, с. 302]. Становлення інформаційного суспільства передбачає зростання сукупності знань, норм, цінностей, що, з одного боку, ускладнює їх засвоєння людьми. З другого, суспільство, окремі особистості завдяки опануванню загальнолюдських, наукових, світоглядних та поведінкових норм, цінностей причетні до формування соціального капіталу як передумови їх успішної координації і кооперації.

У зв'язку з цим важливого значення набуває фінансове стимулювання постійного розвитку людського потенціалу, яке можливе як на макро-, мезо-, так і особистісному рівнях. На першому і другому рівнях розвиток людського інтелектуального потенціалу має стимулюватися посиленням бюджетним інвестуванням шляхом модернізації соціальної сфери (освіти, науки, культури) і використанням послуг галузей інформаційно-комунікаційних технологій, а третій забезпечується інвестиціями самих індивідів — особистісний розвиток, тобто майбутнє кар'єрне зростання.

Людський потенціал українського суспільства є невід'ємним елементом його економічного потенціалу. Науковці визначають економічний потенціал країни виходячи з ресурсного підходу. Вважають, що економічний потенціал країни — це сукупна здатність наявних трудових і матеріальних ресурсів забезпечити максимально можливий рівень виробництва продукції і послуг [17, с. 467; 37, с. 404; 56, с. 587–589]. Таке визначення економічного потенціалу країни є обмеженим, бо не бере до уваги унікальних за своєю природою факторів нематеріального характеру — знань, умінь, інформаційних технологій, тобто інтелектуального потенціалу. Адже, згідно з експертними оцінками, на початку ХХІ ст. сукупне національне багатство усіх країн світу оцінювалося у 550 трлн доларів, з яких більш як половина (365 трлн дол.) формувалися за раху-

нок людського капіталу, тоді як на відтворюваний і природний капітали припадало, відповідно, 95 і 90 трлн дол. [3, с. 127].

До певної міри «науково-технічний потенціал» як сукупність кадрових, матеріально-технічних, інформаційних і організаційних ресурсів, призначених для вирішення завдань науково-технічного розвитку суспільства, ураховує технологічний потенціал, а частково «виробничий потенціал» (існуючі й потенційні можливості виробництва, наявність факторів виробництва, забезпеченість його головними видами економічних ресурсів). Як бачимо, зростання ролі інтелектуального потенціалу, відповідно, і людського інтелектуального потенціалу не знайшло відображення в наявних дефініціях. Економічний потенціал країни ми розглядаємо як сукупність таких елементів, як робоча сила; людський капітал економічних індивідів; людський потенціал творчих індивідів; духовно-інформаційний потенціал; соціальний потенціал; технологічний капітал; природно-ресурсний потенціал; виробничий потенціал. Природно-ресурсний потенціал розглядаємо як здатність природних систем без шкоди для себе, отже, і для людей забезпечувати задоволення потреб у благах.

Проведені дослідження дають змогу стверджувати:

людський потенціал суспільства — це інтегральний показник граничної кількості та якості праці, якою володіє суспільство при певному рівні розвитку науки і технології, інформації, знань, співробітництва й довіри;

людський потенціал трансформаційного суспільства за структурою складається з таких елементів, як людський потенціал аграрної економіки; людський потенціал індустріальної економіки; людський потенціал інформаційної економіки;

людський інтелектуальний потенціал за функціональним змістом є сукупністю творчих здібностей, знань та умінь індивідів, які дають змогу використовувати технологічний капітал, засвоювати набуті й створювати нові знання та інформаційні блага на основі співробітництва, довіри для ефективного соціально-економічного розвитку країни;

необхідна умова реалізації людського потенціалу — забезпечення необхідних рівнів і темпів нагромадження технологічного капіталу, не матеріальних форм багатства (інформаційних благ: програмні продукти, інтернет-послуги тощо);

людський потенціал — пріоритетний компонент економічного потенціалу країни, величину якого він в основному і визначає. При цьому зростає значення важливого складника людського потенціалу української економіки — людського інтелектуального потенціалу внаслідок високих темпів (до 125% щорічно) розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій;

фінансове стимулювання постійного розвитку людського потенціалу необхідно здійснювати системно, тобто як на макро-, мезо-, так і особистісному рівнях.

1. Вовканич С. Соціогуманістичний контекст наукомісткої економіки інноваційного суспільства / С. Вовканич // Економіка України. — 2005. — № 2. — С. 53–59; №3. — С. 42–49.
2. Добрынин А. И. Человеческий капитал в транзитивной экономике / Добрынин А. И. Дятлов С. А., Цыренкова Е. Д. — СПб.: Наука, 1999. — 309 с. 3. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. — К.: Міжнар. економ. фундація, 2000. — 704 с. 4. Мельник Л. Г.

Информационная экономика / Мельник Л. Г. — Сумы: Унив. кн., 2003. — 284 с. 5. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навч. словник-довідник / За заг. ред. В. М. Пічі. 2-ге вид., стер. — Львів: Новий світ, 2004. — 480 с. 6. Філіпенко А. Структура сучасного економічного дискурсу / А. Філіпенко // Економіка України. — 1996. — №8. — С. 26–35. 7. Філіпенко А. С. Цивілізаційні виміри економічного розвитку / Філіпенко А. С. — К., 2002. — 190 с. 8. Холод Н. Світовий досвід застосування мінімальної заробітної плати для регулювання доходів населення / Н. Холод // Україна: аспекти праці, 2008. — № 7. — С. 46–51.

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ И ФИНАНСОВОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ ЕГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Исследованы основные теоретические подходы к определению сущности человеческого потенциала. Впервые обосновано содержание и структуру человеческого интеллектуального потенциала экономики Украины и необходимость финансового стимулирования его развития.

HUMAN POTENTIAL AND FINANCIAL STIMULATION OF HIS DEVELOPMENT IS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

The main theoretical approaches to defining the essence of human potential. First reasonably content and structure of human intellectual potential of Ukraine's economy and the need for financial incentives for its development.

Стаття надійшла 12.04.11

УДК 330.47

А. М. Штангрет

Українська академія друкарства

КОМП'ЮТЕРНІ МЕРЕЖІ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ

Розглядається та характеризується можливість використання в Україні комп'ютерних мереж для отримання інформації.

Інформація, комп'ютер, мережа, Інтернет

Кожна людина з моменту появи на світ прагне пізнати навколишнє середовище як для свого розвитку, так і для захисту, тобто для виживання. Джерелом цього пізнання є інформація, наявна в оточенні (рис. 1). У процесі розвитку людства відбулися суттєві зміни щодо можливостей одержання інформації. Якщо на світанку зародження суспільства це були органи чуття (зір, дотик і т.д.), а також, у певній мірі, спілкування, то у подальшому, із зародженням писемності, на допомогу прийшла друкована книга. Сучасні досягнення в електроніці і засобах зв'язку розширили можливості своєчасного отримання будь-якої інформації, але разом з тим породили проблему її надлишку: при швидкому розповсюдженні вона не структуризована і не завжди об'єктивна.